

Kulikowski przeciwko Polsce

wyrok Czwartej Sekcji ETPCz z 19 maja 2009 r.

skarga nr 18353/03

dot. Zarzut naruszenia art. 6 Konwencji

NIEWYWIĄZANIE SIĘ PRZEZ SĄD APELACYJNY Z OBOWIĄZKU POINFORMOWANIA STRONY, IŻ TERMIN DO WNIESIENIA KASACJI ROZPOCZYNA PONOWNIE BIEG OD CHWILI ZAPOZNANIA SIĘ PRZEZ STRONĘ Z ODMOWĄ OBROŃCY SPORZĄDZENIA I WNIESIENIA KASACJI Z UWAGI NA BRAK SZANS NA POZYTYWNE ROZPATRZENIE ŚRODKA ODWOŁAWCZEGO W SYTUACJI, GDY STRONA NIE MA NOWEGO OBROŃCY, STANOWI NARUSZENIE PRAWA DO SĄDU

1. Stan faktyczny sprawy

Skarżący został zatrzymany w dniu 22 marca 2000 r. pod zarzutem zabójstwa matki. W dniu 24 marca 2000 r. Sąd Rejonowy w Gliwicach wydał postanowienie o zastosowaniu tymczasowego aresztowania. Tymczasowe aresztowanie było kilkakrotnie przedłużane. Początkowo aresztowanie było uzasadniane istnieniem poważnych dowodów winy, wysokością grożącej kary oraz koniecznością zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania karnego. W końcowej fazie tymczasowe aresztowanie było uzasadniane nieuchronnością wysokiej kary oraz okolicznością, że śledztwo w sprawie nie mogło zostać zakończone z przyczyn niezależnych od prokuratora, a leżących po stronie biegłych. Skarżący został oskarżony w dniu 20 listopada 2000 r. a skazany w dniu 14 sierpnia 2002 r. przez Sąd Okręgowy w Gliwicach na karę 12 lat pozbawienia wolności. Sąd Apelacyjny w Katowicach w dniu 19 grudnia 2002 r. utrzymał w mocy wyrok Sądu Okręgowego, a kopia wyroku została dostarczona skarżącemu w dniu 17 stycznia 2003 r.

W trakcie postępowania karnego, żona oraz synowie skazającego byli świadkami w sprawie. Skarżący podniósł, że przez pewien czas był pozbawiony kontaktu z rodziną. W dniu 21 lutego 2003 r. Sąd Apelacyjny w Katowicach ustanowił obrońcę z urzędu na potrzeby kasacji. Kopia wyroku z dnia 19 grudnia 2002 r. została przekazana obrońcy w dniu 20 marca 2003 r. Pismem z dnia 20 marca 2003 r. obrońca poinformował Sąd Apelacyjny w Katowicach, że odmawia sporządzenia i wniesienia kasacji do Sadu Najwyższego z uwagi na brak szans na jej pozytywne rozstrzygnięcie. Skarżący pismem z dnia 27 marca 2003 r. dostarczonym w dniu 1 kwietnia 2003 r. został poinformowany o odmowie sporządzenia kasacji w jego sprawie przez obrońcę z urzędu. Sąd poinformował, że nie ustanowi kolejnego obrońcy z urzędu.

2. Zarzuty skarżącego

Skarżący podniósł zarzut naruszenia art.5 § 3 Konwencji z powodu nadmiernie długotrwałego stosowania tymczasowego aresztowania. Ponadto skarżący podniósł zarzut, iż ze względu na brak ustanowienia kolejnego obrońcy z urzędu w celu wniesienia kasacji został pozbawiony prawa dostępu do Sądu Najwyższego i w związku z tym doszło do naruszenia art. 6 § 1 Konwencji (prawo do rzetelnego procesu sądowego) w związku z art. 6 § 3 c Konwencji

(prawo do obrony). Skarżący zarzucił dodatkowo złamanie prawa do poszanowania życia rodzinnego i korespondencji gwarantowanych w art. 8 Konwencji.

Rozstrzygnięcie ETPCz wraz ze streszczeniem argumentacji.

1. Rozstrzygnięcie dot. zarzutu naruszenia art.5 § 3 Konwencji

Przy ocenie, czy doszło do przewlekłości w stosowaniu tymczasowego aresztowania Trybunał wziął pod uwagę okres od zatrzymania tj. od 22 marca 2000 r. do wydania wyroku skazującego sądu pierwszej instancji tj. do 14 sierpnia 2002 r. z odliczeniem odbywania w tym czasie kary pozbawienia wolności zasądzonej w innym postępowaniu. W sumie tymczasowe aresztowanie trwało 2 lata, 4 miesiące i 6 dni.

W ocenie Trybunału w początkowej fazie postępowania stosowanie tymczasowego aresztowania było zasadne z uwagi na potrzebę zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania, w tym zebrania dowodów. Jednak wraz z upływem czasu w/w podstawy stawały się coraz mniej właściwe i wystarczające (*zob. Kudła przeciwko Polsce, skarga nr 30210/96 § 104*). Rząd podnosił, że głównym powodem przedłużania aresztowania skarżącego było przypuszczenie, że skarżący z powodu grożącej, surowej kary będzie utrudniał postępowanie w sprawie. W opinii Trybunału sam ciężar oskarżeń nie może usprawiedliwiać długotrwałego aresztowania (*zob. Michta przeciwko Polsce, wyrok z dnia 4 maja 2006 r., skarga nr 13425/02, §§ 49*). Następnie Trybunał podkreślił, że władze krajowe decydując o zwolnieniu lub dalszym aresztowaniu powinny analizować, czy możliwe jest zastosowanie w danej sprawie alternatywnych do aresztowania środków gwarantujących stawiennictwo przed sądem (*zob. Jabłoński przeciwko Polsce, skarga nr 33492/96, § 83, wyrok z dnia 21 grudnia 2000 r.*) W przedstawionej sprawie brak jest przykładów na to, że władze krajowe dokonały takiej oceny. Ponadto w/g Trybunału sprawa nie należała do skomplikowanych ze względu na fakt, że do zabójstwa doszło w kręgu rodziny i w związku z tym długotrwałe stosowanie tymczasowego aresztowania nie może być uzasadnione stopniem skomplikowania sprawy, jak w przypadku sprawy dot. zorganizowanej grupy przestępczej (*zob. Celejewski przeciwko Polsce, skarga nr 17584/04, wyrok z dnia 4 maja 2006 r. § 37, Bąk przeciwko Polsce, skarga nr 7870/04, § 64*).

Trybunał odrzucił również usprawiedliwienie się władz krajowych, że areszt był długotrwały z powodu opóźnień biegłych w przekazywaniu opinii. W opinii Trybunału powody, na które powołały się sądy w swoich decyzjach nie były wystarczające, by usprawiedliwić przetrzymywanie skarżącego w areszcie w przedmiotowym okresie i orzekł, iż doszło do naruszenia art. 5 ust. 3 Konwencji.

3. Rozstrzygnięcie ws. zarzutu naruszenia art. 6 § 1 w związku z art.6 § 3 Konwencji

Skarżący wskazywał, iż odmowa obrońcy sporządzenia kasacji, a następnie odmowa sądu wyznaczenia nowego obrońcy skutkowałą pozbawieniem go prawa dostępu do Sądu Najwyższego i rozpatrzenia sprawy w trybie postępowania kasacyjnego. Sam fakt przyznania obrońcy z urzędu nie może być traktowany przez władze krajowe jako wywiązanie się z obowiązku zapewnienia prawa do obrony. Skarżący skrytykował ponadto orzecznictwo Sądu Najwyższego, zgodnie z którym sąd wyznacza nowego obrońcę z urzędu w celu sporządzenia i wniesienia kasacji tylko w sytuacji, gdy obrońca odmawiający sporządzenia kasacji nie dochował należytej staranności przy ocenie, czy kasacja ma szanse na pozytywne rozpatrzenie. Skarżący przywołując wyroki w sprawach *Siałkowski przeciwko Polsce, skarga nr 8932/05, Staroszczyk*

przeciwko Polsce, skarga nr 59519/00, wskazywał, że został pozbawiony prawa do skutecznej obrony.

- odpowiedzialności *ratione personae* Państwa

Trybunał badając zasadność zarzutów skarżącego najpierw wypowiedział się w kwestii odpowiedzialności *ratione personae* Państwa za naruszenia Konwencji za działania obrońców. Trybunał przypomniał, że Państwo ponosi odpowiedzialność za działania lub zaniechania swoich organów. Mając na uwadze niezależność zawodów prawniczych od państwa, sposób prowadzenia obrony jest wyłącznie sprawą pomiędzy stroną a jej obrońcą bez względu na to, czy obrońca był wyznaczony z urzędu, czy opłacany przez stronę. Państwo nie ponosi odpowiedzialności (z wyłączeniem szczególnych okoliczności) za działania obrońcy (zob. *Artico przeciwko Włochom*, wyrok z dnia 30 maja 1980 r., *Seria A*, nr 37, str. 18, § 36., *Daud przeciwko Portugalii*, wyrok z dnia 21 kwietnia 1998, *Reporty 1998-II*, str. 749, § 38, *Tuziński przeciwko Polsce*, skarga nr 40140/98, wyrok z dnia 30 marca 1999 r., *Rutkowski przeciwko Polsce*, skarga nr 45995/99 *ECHR 2000-XI*, *Cuscanti przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 32771/96, § 39, wyrok z dnia 24 września 2002 r). Jednakże samo wyznaczenie obrońcy do reprezentowania strony w postępowaniu nie jest równoznaczne z zabezpieczeniem skutecznej pomocy prawnej. Jeśli Państwo jest poinformowane o problemach związanych z obroną, to powinno podejmować działania, a nie pozostawać bezczynne. Ocena, czy pomoc prawna może być uznana za skuteczną i rzeczywistą, musi być dokonywana po wzięciu pod uwagę okoliczności sprawy i całego postępowania. (zob. *Artico przeciwko Włochom*, *op. cit.*, *Goddi przeciwko Włochom*, wyrok z dnia 9 kwietnia 1984 r., *Rutkowski przeciwko Polsce*, *op. cit.*, *Staroszczyk przeciwko Polsce*, *op. cit.* §§ 121 -122, *Siałkowska przeciwko Polsce* § § 99-100).

-dostęp do sądu

Trybunał podkreślił, że prawo do sądu pomimo jego znaczenia dla społeczeństwa demokratycznego nie jest prawem absolutnym i może podlegać ograniczeniom ze strony Państwa. Trybunał może oceniać jednak, czy nałożone ograniczenia lub sposób w jaki są nakładane nie naruszają istoty prawa dostępu do sądu. Ograniczenia takie nie będą również zgodne z art. 6 Konwencji, jeśli nie ma racjonalnego związku i proporcjonalności pomiędzy nałożonym ograniczeniem a celem usprawiedliwiającym jego wprowadzenie. Konwencja nie nakłada na Państwa - Strony obowiązku ustanawiania sądów apelacyjnych lub kasacyjnych. Jednak, gdy takie sądy zostały ustanowione, to prawa wynikające z art. 6 Konwencji muszą mieć zastosowanie do postępowania przed tymi sądami. Biorąc pod uwagę szczególną rolę sądów kasacyjnych, Trybunał przychylił się, że procedura przed sądami kasacyjnymi może być mniej sformalizowana. Jednakże Trybunał wskazał, że każdorazowo bada, czy metody ograniczenia prawa do sądu przez władze krajowe w danej, przedłożonej mu sprawie, są zgodne z Konwencją (zob. *Staroszczyk przeciwko Polsce*, *op. cit.* § 25. *Siałkowska przeciwko Polsce*, *op. cit.* §§ 99-100).

Państwo wykonując obowiązek zapewnienia stronom postępowania karnego pomocy prawnej, jeśli taką pomoc gwarantują przepisy prawa krajowego, musi wykazać się należyłą starannością przy zapewnianiu jednostce korzystania z praw gwarantowanych przez art. 6 Konwencji (zob. *R.D. przeciwko Polsce*, nr skargi 29692/96 i 34612/97, § 44, wyrok z dnia 18 grudnia 2001 r.).

-zastosowanie zasad do okoliczności sprawy

Na wstępie Trybunał zauważył, że obowiązujący w Polsce wymóg sporządzenia i wniesienia kasacji do Sądu Najwyższego za pośrednictwem adwokata z uwagi na charakter i rolę Sądu Najwyższego nie może być uznany za sprzeczny z art. 6 Konwencji. Trybunał zauważył, że Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 17 stycznia 1997 r. stwierdził, że rolą obrońcy jest zapewnienie reprezentowanej stronie zrozumiałych porad prawnych, włączając pomoc w postępowaniu kasacyjnym i ocena, czy są wystarczające podstawy do wniesienia skargi kasacyjnej i jej pozytywnego rozstrzygnięcia. Sąd Najwyższy orzekł, że obrońca wyznaczony w postępowaniu karnym nie ma bezwzględnie obowiązku wniesienia skargi kasacyjnej i w związku z tym może odmówić sporządzenia i wniesienia kasacji, jeśli nie stwierdzi podstaw do jej wniesienia.

Trybunał podkreślił, że zadaniem Państwa jest zapewnić równowagę pomiędzy prawem dostępu do sądu, a niezależnością zawodów prawniczych. Sam fakt odmowy reprezentowania strony w postępowaniu kasacyjnym nie może być uznany za równoznaczny z pozbawieniem prawa do obrony. Następnie Trybunał przypomniał, że wprowadzenie określenia reguł dot. dopuszczalności wniesienia odwołania jest niezbędne z uwagi na zasadę pewności prawa i właściwe funkcjonowanie sądownictwa, to sztywna interpretacja tych reguł może prowadzić do pozbawienia strony prawa dostępu do sądu. Trybunał dalej wskazał, że Sąd Najwyższy w kilku orzeczeniach zauważył, że odmowa obrońcy sporządzenia i wniesienia kasacji z uwagi na brak szans na pozytywne rozstrzygnięcie skargi kasacyjnej może rodzić dla strony trudności w korzystaniu z prawa dostępu do sądu. Ponadto Trybunał wskazał na orzeczenie SN stwierdzające, że 30 dniowy termin do wniesienia kasacji rozpoczyna bieg od momentu, w którym strona została poinformowana o odmowie obrońcy sporządzenia i wniesienia kasacji, a sama odmowa sporządzenia kasacji nie rodzi po stronie sądu obowiązku wyznaczenia nowego obrońcy.

W ocenie Trybunału art. 6 Konwencji nie nakłada na Państwa obowiązku wyznaczenia nowego obrońcy w przypadku odmowy sporządzenia kasacji przez wcześniej wyznaczonego obrońcę z powodu braku szans na pozytywne rozpatrzenie skargi kasacyjnej. W sytuacji, gdy obrońcy nie można zarzucić braku dołożenia należytej staranności w ocenie zasadności wniesienia kasacji należy uznać, że Państwo wywiązało się z obowiązku zapewnienia prawa do sądu w postępowaniu kasacyjnym.

W rozpatrywanej sprawie skarżący został poinformowany o odmowie obrońcy sporządzenia kasacji w dniu 1 kwietnia 2003 r. i od tej daty - w świetle orzecznictwa SN - 30 dniowy termin do wniesienia kasacji rozpoczął bieg. Skarżący nie został więc pozbawiony, tak jak w przypadku sprawy *Siałkowska przeciwko Polsce, skarga nr 8932/05, wyrok z dnia 22 marca 2007 r. §§114-115* faktycznej możliwości wniesienia kasacji ze względu na brak czasu na jej przygotowanie (informacja o odmowie sporządzenia kasacji przekazana na 3 dni przed upływem terminu do wniesienia kasacji – sprawa sprzed wyroku Sądu Najwyższego z dnia 26 lutego 2002 r.). Skarżący miał zatem możliwość ustanowienia nowego obrońcy. Trybunał odnotował, że skarżący spełniał warunki do przyznania obrońcy z urzędu i nie miał środków na opłacenie obrońcy z wyboru. Jednak Trybunał zauważył również, że zgodnie z orzecznictwem SN odmowa obrońcy sporządzenia kasacji nie rodzi po stronie sądu obowiązku wyznaczenia nowego obrońcy. W opinii Trybunału art. 6 Konwencji nie nakłada na Państwa obowiązku zapewnienia kolejnego obrońcy w celu świadczenia pomocy przy sporządzaniu środka odwoławczego w sytuacji, gdy inny obrońca po zbadaniu sprawy z należyłą starannością stwierdził, że nie ma szans na pozytywne rozstrzygnięcie odwołania.

Doszło jednak do naruszenia art. 6 Konwencji z tego względu, że Sąd Apelacyjny w Katowicach nie wywiązał się z obowiązku poinstruowania skarżącego, że termin do złożenia

kasacji rozpoczyna bieg od momentu otrzymania odmowy obrońcy sporządzenia kasacji. Z tego względu skarżący, który był pozbawiony obrońcy nie miał możliwości uzyskania informacji o przysługujących mu prawach procesowych oraz o fakcie, że termin do wniesienia kasacji rozpoczyna bieg na nowo z chwilą zapoznania się z odmową obrońcy sporządzenia kasacji.

- Rozstrzygnięcie dot. zarzutu naruszenia art.8 Konwencji

Skarżący nie przedstawili Trybunałowi informacji na poparcie zarzutu naruszenia prawa do poszanowania życia rodzinnego w związku z ograniczaniem kontaktów z rodziną i kontrolą korespondencji i orzekł, iż w tym zakresie skarga jest nieuzasadniona.